

ма.⁶⁵ Међутим, остало је интересовање за Црну Гору, што ће се осећати у целом периоду између два рата, иако је то интересовање имало карактер симпатија и лепих жеља, у складу са енглеском политиком и са британским обичајима.

Вук ВИНАВЕР

„РАДНИК“ О ПРОСЛАВИ ПРВОГ МАЈА 1924. У ЦРНОЈ ГОРИ

Легална форма рада Комунистичке партије у Црној Гори од почетка 1923. до средине 1924. године одвијала се, као и у осталим крајевима Југославије, преко Независне радничке партије. Послије оснивачког конгреса Независне радничке партије Југославије, јануара 1923. у Београду, формиране су мјесне организације готово у свим црногорским градовима и у већини села. Преко ових организација окупљено је чланство КПЈ које је остало на њеној линији последице Обзнане и Закона о заштити државе, а такође и један број њених симпатизера. Мјесне организације су преко разних политичких зборова и других манифестација активирале радништво. Политичка активност организација НРПЈ у Црној Гори нарочито је дошла до изражаја у предизборној кампањи приликом парламентарних избора од 18. марта 1923. године, када је на њима иступила са својом листом.¹ Осим политичке активности она је развила и доста живу културно-просвјетну дјелатност. Готово у свим мјестима отворени су раднички домови са читаоницама у којима се одвијао врло жив културно-просвјетни рад. Међутим, уколико се више манифестовала политичка активност НРПЈ у Црној Гори, утолико се повећавао и притисак полицијских власти на њу, иако је она била легална партија. Прогони организација Независне радничке партије у Црној Гори нарочито су били велики у 1924. години, када је, јула мјесеца, и званично забрањена.

Централни орган НРПЈ „Радник“ објавио је неколико дописа о прослави Првог маја 1924. године у Црној Гори.²

Земаљско вијеће НРПЈ на сједници одржаној 13. и 14. априла 1924. године донијело је проглас „Организацијама и члановима Н. Р. П. Ј. и радном народу града и села“. Овај проглас је штампан као додатак „Радника“ у неколико хиљада примјерака и растуран је посебно и у саставу листа. На крају тог доста опширног прогласа поводом прославе Првог маја се каже:

⁶⁵ Д. Вујовић, нав. дело, 389, 392, 458, 460.

¹ Види о томе опширније: Радоје Пајовић, Учесће КПЈ у Црној Гори на парламентарним изборима, Историски записи 1959, бр. 1, стр. 98.

² Први број „Радника“ је изашао 26. новембра 1922. год. Од 29. марта 1923. до забране (последњи број је изашао 25. октобра) био је централни орган НРПЈ.

„Потиштени и обесправљени!

Дођимо сви на прославу 1. Маја и манифестујмо нашу борбену вољу, да ћемо се борити против данашњег реакционарног режима заснованог на Видовданском Уставу и Закону о заштити државе.

Изјавимо да ћемо се борити против данашње политике националног утјетавања и за федерацију радничко сељачких република, која ће једино гарантовати најлунију равноправност свију нација у Југославији.

Објавимо широм Југославије нашу паролу:

Земљу са инвентаром сељацима без откупа и накнаде!

Протестујмо против саботаже радничког законодавства!

Тражимо 8 часовни радни дан и спровођење закона о заштити и осигурању радника!

Захтијевајмо мир и Савез са Совјетском Русијом!

Протестујмо противу режима белогa терора! Тражимо амнестију политичких и војних криваца! Скупљајмо добровољне прилоге за жртве реакције и њихове породице!

Тражимо да се укину посредне порезе и да сви порески терети падну на капитал и вишак вредности!

Јачајмо наше синдикалне и партијске организације! Учвршћујмо, развијајмо, уједињујмо, побољшавајмо наше редове, користећи се искуством међународне радничке класе!

Сакупљајмо 1. Маја добровољне прилоге за фонд „Радника“!

Сакупљајмо претплатнике за нашу радничку штампу, пишимо у нашој штампи!

Протестујмо против цечачке политике Главног Радничког Савеза и његових Савезника!

Нека громко одјекују 1. Маја наше пароле:

Доле са законом о заштити државе!

Доле са империјалистичким ратовима!

Живео јединствени раднички фронт!

Живело организационо јединство синдиката!

Живео радничко-сељачки савез!

Живела радничко-сељачка влада!

Живела слобода нација!

Земаљско веће Независне радничке партије Југославије“³.

Овим паролама, негдје са мање а негдје са више успјеха, дат је политички тон прослави Првог маја 1924. године у Црној Гори. Партијске организације су се припремале са пуно живости и елана да прослава буде што успјешније изведена и у њеном забавном дијелу. У том циљу припремани су доста разноврсни забавни програми. Међутим, полицијске власти су на разне начине настојале да онемогуће припреме и саму прославу. Њима

³ Архив Историјског института — Титоград (даље АИ) бр. 11512 V 4—1 (1924).

су партијске организације морале да доставе програме првомајске прославе на увид и одобрење. Мјесна партијска организација НРПЈ у Цетињу доставила је 29. априла Окружном начелству свој програм прославе на увид и одобрење. Програмом је био предвиђен политички и забавни дио прославе. Он је формулисан у двије тачке и гласи:

„1. Прије подне ће поворка радница и радника манифестовати цетињским улицама; а на Балшића Пазару одржаће Ђорђија Златаров говор о реакцији данашњег режима.

2. У вече Првога Маја одржаћемо у просторијама Радничког Дома забаву са играњем“.⁴

У име цетињских радника и радница програм прославе је потписало 5 лица: Нико Зачиранин, зидар; Јован Калуђеровић, шлосер; Мићо Милић, шофер; Петар Дервиш и Андрија Вујашковић, обућарски радници. Среско поглаварство је одобрило овај програм прославе 30. априла, обавезујући потписнике „да за сваки против-законити изгред на дан 1. маја т. г. бити ће узети на законску одговорност“.⁵ Сви именовани су прихватили писмено ову обавезу. Истог дана на адресу Петра Дервиша, члана Мјесног радничког синдиката, стигло је из Београда око 200 комада већ цитираног прогласа.⁶ Овај проглас је истог дана растуран и лијеplен на видним мјестима по граду, а према неким подацима и по околним селима.

Због растурања и лијеplења овог прогласа Среско поглаварство је истог дана „забранило прославу, и сваки скуп, сваку појаву на улици и изван вароши групама од 3 човека. Заплeен нам је партијски манифест, као и наши плакати“.⁷ Међутим, и поред забране, чланови Независне радничке партије су обиљежили овај дан на свечан начин. Првог маја радници су обуставили рад. Иако је тога дана изјутра у 6 часова кордон жандарма био опколио Раднички дом, то није задржало радништво да се у њему окупи. „Чим смо се окупили — каже се у допису — истакли смо црвену заставу на Дому, а полиција је помоћу кундака и бајонета јурнула и запленила је уз огромне протесте другова и окупљених грађана. Затим је одржан успео збор у Дому и певана је интернационала. Збор је корпоративно изашао на улицу где се сукобио са 5 патрола, које су одмах напаале поворку бајонетима и кундацима. Другови су настављали свој пут, али како је ствар почела бити озбиљна друг Ивановић је позвао другове да се разиђу“.⁸ Послије овога поворка се разишла. Међутим, било је раније договорено да се у случају растурања поворке манифестанти поново

⁴ Исто, бр. 6740 II 1—1 (24).

⁵ Исто.

⁶ Исто, бр. 11512 V 4—1 (24).

⁷ Радник од 21. маја 1924. бр. 120.

⁸ Исто.

окупе на гробу Јована Томашевића. Према том договору манифестанти су се и окупили на гробљу и одали почаст умрлом комунисти Јовану Томашевићу. Присутним манифестантима одржао је говор Нико Зачиранин. Међутим, „жандамерија је стигла и на гробље те је и ту спречила довршење наше манифестације“. Послије подне мјесна организација је припремила излет у близину града. Не располажемо подацима о његовом програму, али се може претпоставити да је био у духу цитираног текста из прогласа. Увече је одржана успјела забава у Радничком дому.

Због лијеpledња прогласа и плаката мјесне партијске организације НРПЈ у Цетињу и због првомајске прославе, полицијске власти су 2. маја похапсиле један број чланова организације. Истог дана Среско поглаварство предало је суду: Ника Зачиранина, предсједника мјесне организације, и њене чланове Ника Ђемина, Ђура Златарова и Петра Дервиша, под оптужбом да су „30 априла ов. год. растурали и лијепили на видним мјестима плакат „организацијама и члановима Н. Р. П. Ј.“, са којима позивају Раднике Југославије против данашњег режима и Закона о заштити Државе. Ових плаката добили су 200 комада преко овдашње поште, адресираних на Петра Дервиша, члана мјесног радничког синдиката.

Такође су јуче приликом радничке славе истакли Комунистичку заставу на радничком дому.

Оваквим поступком створили су себи кривицу из чл. 1 и 12. Закона о заштити Државе, па је поглаварству част спровести суду с молбом, за осуду“.⁹

Оптужене чланове мјесне организације суд је пустио да се бране из слободе.¹⁰

„Радник“ је објавио два дописа о прослави Првог маја у Никшићу. Допис објављен у 118. броју тог листа од 11. маја је највјероватније телеграфски извјештај. У њему се каже да је Први мај прослављен први пут у Никшићу „са карактером непомирљиве класне борбе“.

„После реферата о значају Првог маја било је другарско весеље. Купљен је прилог за жртве реакције.

Да живи непомирљива класна борба!

Месна организација НРПЈ“.

Други допис о прослави у Никшићу, објављен у „Раднику“ бр. 119 од 17. маја, нешто је опширнији. Прослава је била дозвољена од стране Поглаварства. Не располажемо подацима да је растуран проглас НРПЈ. Но пошто је он штампан као додаток „Радника“, свакако су чланови организације могли бити упознати

⁹ АП Титоград, бр. 11512 V 4—1 (24).

¹⁰ Види о томе опширније: Ђоко Пејовић, Прослава Првог маја 1921. на Цетињу, Побједа од 1. маја 1957, бр. 18.

са његовом садржином. Највјероватније је да је он читан и на збору који је тога дана одржала мјесна организација у сали хотела „Европа“. Због рђавог времена није било уличних манифестација. Одржан је збор на којем је говорио Радован Пулевић. „Говор је прекидан громогласним клицањем нашим паролама (Овдје се највјероватније мисли на пароле објављене у прогласу НРПЈ — Ј. Б.). Са пнушањем истакнута су зверства полиције, као случај Љубице Љубичић и браће Мијушковић“.¹¹ На овом збору купљени су добровољни прилози за жртве реакције, а такође су уписивани и нови чланови у мјесну организацију. На крају дописа је констатовано: „Први мај нам је најбоље показао да и код нас (у Никшићу — Ј. Б.) почиње јаче буђење класне свести“.

Првомајска прослава у Подгорици (Титограду) изведена је боље но што се очекивало, „како због недовољних припрема, тако и због тога што су многи другови још у затвору“. Првог маја у граду је одржан збор, са којег је послат телеграм Централном одбору НРПЈ сљедеће садржине:

„Са одлично посећеног збора шаљемо вам првомајске другарске поздраве.

Месна управа“.¹²

Збор и вечерња забава били су „ванредно посећени и то показује — каже се у другом допису — знатно раширење угледа и утицаја наше партије“. Око подне дошло је до сукоба полиције и једне групе чланова мјесне организације. Наиме, полиција је покушала да одузме партијску заставу која је била истакнута на згради у којој се одржавао збор. „У том отимању застава се мало поцепала, али нисмо допустили да нам је одузму“.¹³ Из овога се види да је упорност мјесне организације да одржи збор са заставом била велика.

Први мај је прослављен и у Котору и поред неповољних прилика у граду и околини. Наиме, 29. априла у близини града је извршен један комитски препад. Због тога је Првог маја у Котору и у његовој околини владало опсадно стање, „док су на село харачили „контракомити“ нека врста државотворних бандита, који хараче, туку и премлађују сеоско становништво“.¹⁴ Но и поред овако неповољних политичких прилика у граду и његовој околини, ипак је изведена скромна првомајска прослава.

„Првог маја свугде је освануо облепљен партијски проглас и сви организовани партијски чланови и десетак симпатизера напустили су посао и обилазили варош и околину.

¹¹ Радник од 17. маја 1924, бр. 119.

¹² Исто, од 4. маја 1924, бр. 117.

¹³ Исто, од 17. маја 1924, бр. 119.

¹⁴ Исто, од 24. маја 1924, бр. 121.

Због забране збора ишли смо — каже се у допису — у околину где смо на киши и граду одржали реферат са 20 другова.¹⁵

Мјесна организација у Даниловграду приредила је прославу са организованим сељацима из околних села.

„Око 9 сати изјутра — каже се у допису — стигло је нешто наших другова из околних села у Даниловград окићени црвеним значкама са натписом: Живио 1. мај! Живјела НРПЈ“.

Иако није био заказан збор ни манифестација, јер то власти нијесу дозволиле, ипак се формирала једна мања „поворка радника и сељака са члановима пјевачког друштва који су ишли напред свирајући у тамбуре радничку химну. Поворка је прошла кроз град и зауставила се пред једном кафаном гдје је продужено клицање (парола) док власти нису наредиле разилажење“.¹⁶

О прослави Првог маја 1924. године у осталим мјестима Црне Горе немамо података. Једино што се у допису о прослави у Подгорици, објављеном у „Раднику“ бр. 119 од 17. маја, каже за прославу у Бару ово: „Говори се да је у Бару дошло до озбиљних сукоба (радника — Ј.Б.) с полицијом, но немамо још извештаја“. Судаћи по овоме допису и тамо је изведена првомајска прослава.

Јован Р. БОЈОВИЋ

¹⁵ Исто.

¹⁶ Исто, од 17. маја 1924, бр. 119.